

Відтак соціально-моральне виховання не може бути обмежено рамками якої-небудь однієї діяльності або спеціально організованих заходів. Це безперервний процес накопичення дитиною соціально-морального досвіду, як під керівництвом дорослого, так і в самостійній поведінці. Ось чому завдання соціального розвитку дитини педагог повинен розв'язувати постійно, в усіх видах дитячої діяльності, в безпосередньо організованій навчальній діяльності та у вільному спілкуванні. На кожному етапі освітньої діяльності педагог повинен акцентувати увагу на питаннях розвитку почуттів дітей, опанування ними позитивних форм поведінки, прилучення їх до культурних соціальних зразків.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІГРОВИХ НАВИЧОК СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Гладченко Ірина

Темп та якість психічного розвитку дитини з розумовою відсталістю значною мірою залежать від педагогічних умов, у яких відбувається її становлення (Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін.). Однією з головних умов здійснення ефективного корекційно-виховного процесу є характер взаємодії дорослого з дитиною. Різноманітність форм якої безпосередньо впливає на процес становлення типових видів дитячої діяльності (О. Запорожець, М. Лісіна). Вочевидь, особистісно-орієнтоване спілкування є необхідною умовою виникнення та розвитку гри. Отже, якість ігрової взаємодії дорослого з дитиною (рівень довірливості та самостійності) значною мірою залежить від характеру партнерських взаємовідносин.

Гра — провідна діяльність дитини дошкільного віку, в процесі якої відбувається соціалізація зростаючої особистості, засвоєння нею знань, цінностей та норм культури, що притаманні соціальній спільності. Процес соціалізації дітей з розумовою відсталістю вимагає соціального проектування в спеціальній освіті, що обумовлює необхідність використання розвиваючих технологій. Розроблена педагогічна технологія формування ігрових навичок сюжетно-рольової взаємодії сприяє розвитку ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку. Вона реалізується завдяки науково-методичному забезпеченню, спрямованому на процес формування базових навичок сюжетно-рольової взаємодії та містить методичні, дидактичні матеріали, необхідні для забезпечення корекційно-виховної діяльності у спеціальному дошкільному закладі (І. Гладченко).

Етапи педагогічної технології:

1-й етап. Збагачення уявлень стосовно відповідної сфери дійсності, яку дитина буде відображати у грі (спостереження, розповіді, бесіди,

враження). Важливо ознайомити дитину з людьми, які її оточують, їх діяльністю, соціальними ролями та відносинами (хто, чому, чим займається).

2-й етап. Організація сюжетно-рольової гри («гра у підготовці до гри»): визначення ситуацій соціальної взаємодії людей, послідовності ігрових дій відповідно до теми гри; створення предметно-ігрового середовища на основі організації продуктивної та художньої діяльності дітей, співтворчості з педагогом; спільна ігрова діяльність вихователя та дітей.

3-й етап. Самостійна (під наглядом дорослого) ігрова діяльність дітей: організація (за допомогою дорослого) сюжетно-рольової гри з партнером (табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритм взаємодії вихователя та дітей

Завдання педагогічної взаємодії	Форми педагогічної взаємодії
Збагачення змісту сюжетно-рольової гри, розвиток емоційного ставлення до людей	<ul style="list-style-type: none"> — Читання дитячої художньої та пізнавальної літератури. — Бесіди за змістом прочитаного, малювання, словесне «малювання» представників різних професій. — Спостереження за діяльністю та соціальними відносинами.
Створення «сюжетної бази» для організації гри, картотеки ігор	<ul style="list-style-type: none"> — Співтворчість вихователя та дітей: створення (режисировання) відомих подій, ситуацій взаємодії між людьми; поєднання реальних та казкових персонажів в одному сюжеті. — Фіксування придуманих ситуацій, подій за допомогою малюнків, творчих колажей, будівельного матеріалу тощо.
Створення предметно-ігрового середовища у відповідності до «сюжетної бази»	Співтворчість вихователя та дітей у продуктивній і художній діяльності.
Організація спільної сюжетно-рольової взаємодії вихователя і дітей (у мікрогрупах)	Педагогічна підтримка дітей під час сюжетно-рольової взаємодії шляхом виконання вихователем однієї з рольових позицій.
Організація самостійної (під наглядом дорослого) сюжетно-рольової гри дітей	<ul style="list-style-type: none"> — Спостереження за самостійними іграми дітей. — Надання корекційної допомоги та педагогічної підтримки у разі виникнення труднощів або конфліктних ситуацій. — Визначення перспективних завдань розвитку гри.

Програма розвитку розумово відсталих дітей дошкільного віку: «Ігрова діяльність» пропонує розпочинати навчання сюжетно-рольових ігор з оволодіння дітьми ролями, які найбільш близькі їм за своїм змістом. Спочатку це ролі близьких дорослих, з якими дитина спілкується в повсякденному житті (мама, вихователька, няня). При цьому важливо, щоб дитина під час навчання не тільки зрозуміла, які саме ігрові дії вона повинна здійснити відповідно до прийнятої ролі, але й правильно відобразити відносини, що існують у реальному житті. Це можливе лише в тому випадку, якщо цьому передують підготовча (пропедевтична) робота.

На початковому етапі дефектолог організовує спостереження дітей за предметно-ігровими діями дорослого, навчає їх відтворювати, наслідуючи дії педагога при обіграванні сюжетних і дидактичних іграшок («Погодуємо зайчика», «Покатаємо ведмедика», «Покачаємо ляльку», «Мотрійка прийшла в гості», «Пливи, качечка!», «Пригости ляльку!»). У процесі виконання цих дій педагог повинен прагнути викликати емоційне ставлення дитини до обігрованої іграшки, підтримувати інтерес до різноманітних дій з іграшкою.

Як свідчить досвід, з розумово відсталими дітьми молодшого віку необхідно проводити цілеспрямовану роботу з вироблення у них навички користування іграшками. Перш за все необхідно навчити малюків обмінюватися іграшками в процесі гри. Найбільший ефект у цьому напрямку досягається тоді, коли вихователь проводить спеціальні ігрові вправи, що роблять обмін природним, виправданим потребами гри.

З першого дня перебування дітей в спеціальному дошкільному закладі педагоги повинні проводити з ними цілеспрямовану роботу з формування навичок дбайливого ставлення до іграшок. Дорослий зобов'язаний реагувати на кожен випадок псування, ламання іграшки, не допускати недбалого ставлення до неї.

Під час формування у дітей конкретних ігрових умінь слід передусім приділити увагу діям з лялькою. Відомо, що лялька займає особливе місце серед іграшок. Вона є заміником людини в іграх дітей. Тому до неї має бути сформоване особливе емоційне ставлення. Формуванню позитивного ставлення сприяє оволодіння дітьми конкретними діями з лялькою, такими як годування ляльки, її роздягання й одягання, вкладання спати в ліжечко, прогулянка з лялькою в колясці. Кожній з цих дій слід навчати дітей на спеціальних заняттях. Познайомивши дітей із лялькою, викликавши у них інтерес до неї, педагог переходить до навчання ігрових умінь діяти з нею.

Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю можуть відображати у грі тільки те, що їм добре знайомо, тому для розвитку гри необхідно збагачувати життєвий досвід малюків. Це можна робити різними способами.

Наприклад, звертати увагу дітей на справи дорослих: спостерігати, як вихователь або нянечка миють посуд, застеляють ліжка, годують, одягають, вмивають малюків. Під час прогулянки можна разом з дітьми подивитися, як водій лагодить машину, двірник чистить сніг тощо.

Корисно також обговорювати з дітьми домашні справи дорослих. Вихователь може розповісти малюкам, які справи бувають у дорослих (мама пере, бабуся прасує, тато купує продукти), поцікавитися у дітей, що мама готувала на обід, хто ввечері вкладає їх спати тощо.

Протягом дня бажано залучати дітей до посильної участі у житті групи (пропонувати їм допомогти принести тарілки, розкласти ложки, роздати хліб або булочки, витерти серветкою стіл, поправити ковдру і подушку на ліжечку після денного сну, подати дорослому шкарпетку, коли той одягає когось із однолітків тощо).

Збагаченню життєвого досвіду дітей також сприяє читання їм дитячих книжок, спільне розглядання та обговорення картинок, перегляд відеоматеріалів (мультфільмів), розповідання доступних розумінню малюків та цікавих для них епізодів з життя дорослих, інших дітей, тварин.

Важливо виховувати у дітей повагу один до одного і навчати їх грати поруч, не заважаючи один одному. Для цього використовуються спеціальні прийоми: залучення уваги дитини до дій з іграшкою іншої дитини, обмін іграшками між дітьми, позитивна оцінка дитиною дій однолітка за підказкою дорослого. Дорослий виступає в цьому процесі посередником та організатором позитивної взаємодії дітей.

Умовність потребує досить розвиненої уяви, що у свою чергу досить часто гальмує гру розумово відсталої дитини, позбавляючи її задоволення від здійснення ігрових дій. Тому на самому початку навчання сюжетно-рольової гри доцільно використовувати справжні предмети та натуральні продукти. Однак не слід перенасичувати ними гру. Досвід свідчить, що достатньо дати дітям один-два конкретні предмети, щоб зацікавити їх. Слід використовувати такі методичні прийоми: демонстрація іграшки, показ педагогом дій з іграшками, спільні педагога з дитиною ігрові дії, навчання дітей виконання дій з іграшками за наслідуванням, самотійне обігравання іграшок.

Педагоги повинні прагнути, щоб діти засвоїли закономірність розвитку ігрової дії, під час якої одна з дій є підготовчою по відношенню до іншої. У вирішенні цього завдання доцільно використовувати два види роботи.

По-перше, спостереження та аналіз аналогічних дій у повсякденному житті. Рекомендується проводити цю роботу в процесі режимних моментів. Наприклад, після того, як діти вимили руки та готові розпочати споживати їжу, вихователь звертає їхню увагу на те, що вони спочатку вимили руки, а потім сідають їсти; готуючи дітей до сну, акцентує

їх увагу на тому, щоб вони спочатку роздяглися, потім наділи піжами, а потім вже лягатимуть у свої ліжечка.

По-друге, виконання дітьми таких ігрових дій, які вимагають від них попередньої підготовки. Наприклад, дорослий пропонує дитині: «Давай покупаємо у ванні доньку. Що потрібно для цього зробити?». Під керівництвом педагога дитина планує ігрові дії, а потім переходить до їх здійснення. Звернення до повсякденного досвіду дітей, активне пригадування ними того, як поведуться вони в житті, сприяють розумінню логічної послідовності ігрових дій.

Для того, щоб збагатити та урізноманітнити ігри дітей, а також закріпити набуті раніше ігрові вміння й навички, необхідно вводити до гри різноманітні іграшки. Шляхом демонстрування педагог повинен привернути увагу дітей до іграшок-тварин, різноманітних ляльок, мотрійок, що використовуються як сюжетні іграшки. Перенесення засвоєних дій на нові іграшки, в іншу, нехай схожу, але не тотожну ситуацію особливо важливо для розумово відсталих дітей, так як сприяє подоланню стереотипності мислення та діяльності дітей зазначеної категорії. Педагог повинен активно прагнути, щоб дитина використовувала матеріал для своїх ігор не тільки завдяки показу вихователя, а й з повсякденного життя. Керуючи грою дитини, педагог повинен підказати їй сюжетні дії, які вона мала б змогу неодноразово спостерігати у повсякденному житті.

Необхідно збагачувати уявлення дітей про взаємини між людьми, про зміст відображуваної діяльності у грі на основі спостережень за працею дорослих; формувати у дітей вміння грати не тільки поруч, але і разом, невеликими групами, об'єднуючись для вирішення ігрового завдання. У груповій кімнаті виділяється місце для проведення сюжетно-рольових ігор. Воно може складатися з лялькового куточка, який оформлюється у вигляді міні-квартири з усіма необхідними для цього атрибутами; супермаркету — касові апарати, товари для покупців, харчові пакети. Змістове обладнання лялькового куточка змінюється в залежності від того, як діти освоюють різні ігрові дії з лялькою, опановують різними ігровими діями (вкладання спати, купання ляльок, переодягання). Облаштування лялькового куточка пов'язується з різними темами сюжетно-рольових ігор, що пропонуються дітям. Важливим аспектом у підготовці та проведенні сюжетно-рольової гри є обладнання гри. Це обладнання розгортається в зручному місці і залишається стаціонарно розгорнутим протягом всього періоду гри, частіше всього на один-два місяці. Решта сюжетно-рольових ігор, у які діти вже грали, розташовуються на спеціальних стелажах, у доступному для дітей місці, у спеціальних упаковках (коробках) з характерними символічними зображеннями.

На завершальному етапі навчання грі триває робота з розвитку довільності поведінки та формування у дітей вміння розгорнути сюжетно-

рольову гру, здійснюючи декілька пов'язаних між собою дій причинно-наслідкової залежності. Дітям слід пропонувати для гри різні предмети-замінники або використовувати одні і ті ж предмети у різних іграх. Це сприяє подоланню стереотипності та ригідності, що виникає внаслідок використання однорідних предметів. У старшому дошкільному віці обов'язково повинна з'явитися гра у «школу», що спрямована на розвиток інтересу до школи, позитивного ставлення до навчання та майбутньої соціальної ролі учня.

Педагогічний супровід сюжетно-рольових ігор передбачає:

- організацію спільної діяльності та співтворчості вихователя та дітей у процесі підготовки до гри: вибір змістового наповнення ігор, моделювання можливих ігрових ситуацій, творчий підхід до створення ігрового сюжету тощо;
- організацію спільних ігор вихователя та дітей, під час яких відбувається ознайомлення з новим змістом та засвоєння нових ігрових умінь сюжетно-рольової поведінки;
- створення умов для стимулювання самостійності, ініціативності та довільності творчої ігрової діяльності дітей.

Таким чином, технологія формування ігрових навичок сюжетно-рольової взаємодії у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю будується з урахуванням закономірностей їх розвитку та базується на положенні про поетапне формування ігрової діяльності. Разом з тим врахування загальних та індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дітей обумовлює своєрідність завдань формування ігрової взаємодії на кожному з етапів, а також використання специфічних методів і прийомів навчання ігрової діяльності.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Трикоз Сніжана

Сенсорне виховання розумово відсталих дошкільників базується на положеннях розроблених Л. Виготським, П. Гальпериним, В. Давидовим, О. Запорожцем, О. Леонтьєвим, Д. Ельконіним та ін., про загальні закономірності психічного розвитку в нормі та при патології, про сенситивний вік, про актуальні та потенційні рівні розвитку, про роль дошкільного дитинства у процесі соціалізації, про значення діяльності у розвитку тощо.

Сенсорне виховання — розвиток у дитини відчуттів, сприймання, уявлень про предмети і явища навколишнього світу — складає істотну ланку у розвитку пізнавальної діяльності людини. Сенсорні здібності